

**SA'NOAT KORXONALRIDA INQIROZGA QARSHI
RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISH MEKANIZMLARINI
TAKOMILASHTIRISH**

**IMPROVING THE MECHANISMS OF INCREASING COMPETITIVENESS
AGAINST THE CRISIS IN INDUSTRIAL ENTERPRISES**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПОВЫШЕНИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА НА
ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ**

Muxammadov Umar

Farg'ona politexnika instituti tayanch doktoranti

Annotation: *Improving the competitiveness of the country's economy, in -depth study of the causes of bankruptcy of industrial enterprises and timely prevention and elimination of bankruptcy. For each enterprise in the conditions of increased competition, the task of preserving and increasing its competitiveness comes to the fore. This article discusses the mechanisms of financial and economic support, rehabilitation and stimulation of enterprises, stimulation of economically insolvent enterprises in the conditions of economic modernization. The study of competitiveness presupposes knowledge of the basic principles of microeconomics, sectoral economics and the economics of industrial markets, primarily related to the behavior of economic entities and the peculiarities of the organization of industry.*

Key words: *xususiy sektor, sanoat zonasi, raqobat, bozor infratuzilmasi, loyiha, eksport, iqtisodiy o'sish.*

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotni erkinlashtirish va bozor mexanizmlarini joriy qilish maqsadiga asoslangan rivojlanishlarni yangi bosqichda davlatning iqtisodiyotdagi rolini pasaytirish va xususiy sektorning ahamiyatini kengaytirish bo'yicha navbatdagi ishlarining aralashuvini oshirish bugungi kunda iqtisodiyotni boshqarishning aniq, samarali chora tadbirlarni ishlab chiqishni talab etmoqda va bu korxonalarda inqirozni oldini olish uchun eng muqobil yo'nalishlardan biri ekanligi aniqdir. Shuningdek, hududlarda aholining turmush darajasi va sifatini yaxshilash, xususan kambag'allikni qisqartirish vazifalari ko'p jihatdan iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarining raqobatbardoshligini oshirish hamda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun fundamental sharoitlarni yaratib berish hisobiga yangi va barqaror ish o'rinlarini tashkil etish, inqirozni oldini olish bilan bevosita bog'liqdir. Iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan isloh qilish va rivojlanishiga aloqador vazirlik va idoralar faoliyati birlashtirishni, inqirozni extimoliy belgilarini va to'siqlarni tezkorlik bilan aniqlash va bartaraf etishga asoslangan zamonaviy tizimni joriy etishni talab etadi. Korxonani va iqtisodiyotni inqiroziy vaziyatdan ximoya qilish uchun bir qator ustuvor yo'nalishlarni taxlil qilib chiqish lozim. Iqtisodiy o'sish vazifalari va islohotlar o'rtasidagi doimiylikni ta'minlash, shuningdek,

tashqi va ichki omillar ta'sirida yuzaga keladigan extimoliy iqtisodiy ko'rsatkichlarni boshqarishning zamonaviy modellariga asoslangan samarali tizimi joriy etish jarayoni o'rtasidagi bog'liqlikning mukammal bo'lmaslik ham iqtisodiy inqirozga sabab bo'la oladi. Shu bilan bir qatorda kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish bo'yicha aniq tizim va davlat organi, me'yoriy-huquqiy choralar, mezonlar va mavjud emasligi, shuningdek, ushbu yo'nalishdagi ijtimoiy turtki va tadbirkorlikka jalb qilish vazifalarining aniq ajratib olinmaganligi sababli tegishli aholi guruhlari bilan amalga oshirilayotgan ishlarning samaradorligini nazorati ham sifatli emasligi korxonalarda va butun iqtisodiy tizimni inqirozga sabab bolish uchun yetarlicha sabab bo'la oladi. Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha aniq yondashuv o'rganilmaganligi, iqtisodiyotning hududiy va tarmoq rivojlanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ta'minlanmasdan hamda hududlarni rivojlantirishdagi mavjud salohiyatlardan aniqlik bilan foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarida inson kapitali va yondosh omillar xisobga olinmasdan qolmoqda. Korxonalarni mamlakat iqtisodini, kichik va o'rta biznesni rivojlantirishning aniq yondashuvlarini belgilab olish lozim, tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning maqsadga yo'naltirilgan, ayniqsa, aholini tadbirkorlikka o'qitish va kasbga o'rgatish ishlarini tizimlashtirish, shu jumladan barcha dasturlar hisobidan ajratilayotgan mablag'larning sarflanish samaradorligini baholash ishlarini tashkil etishda kamchiliklar kuzatilishi ham iqtisodiy inqiroz sabablaridan bo'lishi mumkin bu esa kata aniqlik bilan korxonalarda iqtisodiy inqirozga asosiy sabablaridan xisoblanadi. Barqaror iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarini joriy qilish, tadbirkorlik muhitini yaxshilash bilan mamlakatda va korxonalarda iqtisodiy inqiroz extimoligini kamaytirish borasida samarali davlat siyosatini amalga oshirish tizimini amaliyotga taklif qila olamiz.

Korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlashning zarur sharti davlat tomonidan raqobatni qo'llab-quvvatlash va monopoliyalarni tartibga solish bo'yicha maxsus sanoat siyosatini amalga oshirishdir. Sanoat siyosati - bu davlat hokimiyati organlari, mahalliy o'zini o'zi boshqarish, biznes va jamiyat o'rtasidagi tizimli muvozanatli raqobatbardosh iqtisodiyotni va sanoat ishlab chiqarishining yuqori texnologiyali intellektual yadrosini shakllantirish bilan bog'liq munosabatlar tizimidir.

Zamonaviy iqtisodiyotda bozor tuzilmalarining ko'plab potentsial ijtimoiy ehtiyojlarni qondira olmasligi bilan bog'liq bo'lgan bozorni tartibga solish nuqsonlarining mavjudligi, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy farqlanishning kuchayishi, bozor kontsentratsiyasining o'sishi, ishtirokchilarning qiziqishining yo'qligi, fundamental tadqiqotlarni moliyalashtirish, ilmiy-texnik sohani qo'llabquvvatlash zarurati investitsiya talabini rag'batlantirish, moliya-kredit sektori faoliyatini muvofiqlashtirish chora-tadbirlari nuqtai nazaridan davlat aralashuvini talab qiladi. Milliy korxonalarini qo'llab-quvvatlash, mamlakatning texnologik rivojlanishining ustuvorligini belgilaydigan innovatsion tarmoqlarni shakllantirishga ko'maklashish uchun bojxona tariflarini ham tartibga solish ustuvor vazifa bo'lib hisoblanadi.

Sanoat siyosati iqtisodiyotga davlat ta'sirining boshqa sohalari, shu jumladan tashqi iqtisodiy, mintaqaviy monopoliyaga qarshi siyosat, ekologik va ijtimoiy siyosat bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bilan birga, iqtisodiyot faoliyati va rivojlanishining turli

bosqichlarida sanoat siyosati aniq maqsadlarga va amalga oshirish vositalariga ega. Tsiklik rivojlanayotgan iqtisodiyot sharoitida, tarkibiy inqirozni bartaraf etish bosqichida sanoat siyosati ustunlik bilan sanoat sektorining yangi turdagi sanoat tuzilmasini shakllantirishga yordam beradi. Yuqori darajadagi ishlab chiqarish texnologik tuzilmasidan, iqtisodiy o'sish bosqichida - shakllanayotgan kompleksni rivojlantirish va mustahkamlash, barqarorlashtirish bosqichida mavjud ishlab chiqarish, ilmiy, texnik va innovatsion salohiyatni ro'yobga chiqarishga qaratilgan. Shunday qilib, iqtisodiy rivojlanish bosqichiga qarab, sanoat siyosati sanoatning mavjud tuzilishini qo'llab-quvvatlaydi yoki yangi turdagi sanoat tuzilmasini shakllantiradi.

Dirijizm (fransuzcha dirigisme) - Fransiyada XX asrning 40-yillari o'rtalarida davlat tomonidan iqtisodiyotni boshqarishga faol aralashish siyosati ro'y bergan. Davlatning iqtisodiy kompleksga ta'siri darajasi va xususiyatiga ko'ra, iqtisodiy nazariyada sanoat siyosatining ikkita muqobil modelini ajratish odatiy holdir:

- 1) dirijizm modeli - "qattiq" yoki vertikal model;
- 2) liberal model- "yumshoq" yoki gorizontal model.

"Qattiq" siyosat odatda iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarini yaratish va rivojlantirishga qaratilgan siyosat sifatida tushuniladi. Davlat idoralari byudjet subsidiyalari va ustuvor tarmoqlardagi korxonalariga berilgan kreditlar, kompaniyalarga bilvosita subsidiyalar berish mexanizmlari va tashqi savdoda proteksionizm asosida uzoq muddatli o'sish strategiyasini shakllantiradi. Iqtisodiy kompleks sub'ektlarining o'zaro bog'liqligi yetakchi tarmoqlarning yutuqlaridan foydalanish va iqtisodiyotning yangi turini shakllantirish asosida turdosh tarmoqlarning zanjirli rivojlanishini ta'minlaydi.

Davlatning iqtisodiyotga bevosita faol aralashuvini nazarda tutadigan sanoat siyosatining "qattiq" modelidan farqli o'laroq faol tashkilot, davlat tadbirkor va investor sifatida, liberal "yumshoq" siyosat raqobatbardoshlikni oshirish uchun sharoit yaratishga va milliy kompaniyalar samaradorligini oshiradigan investitsiya loyihalarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Gorizontal model barcha tarmoqlar uchun umumiy bo'lgan ishlab chiqarishni rivojlantirish imkoniyatlarini shakllantirishga qaratilgan. Ushbu model tarafdorlarining fikriga ko'ra, sanoatni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash paydo bo'layotgan nisbatlarning saqlanishiga olib kelishi mumkin; bu bozor kuchlari ta'siriga asoslangan tuzilmani doimiy ravishda sozlash strategiyasining afzalligini belgilaydi. Biroq, hozirgi kon'yunktura va cheklangan resurslar sharoitida bozor mexanizmining nomukammalligi, masalan, xom ashyo sektorini ishlab chiqarish tarmoqlari zarariga haddan tashqari kapitallashtirishda namoyon bo'lmoqda, uzoq muddatli istiqbolda iqtisodiyotning innovatsion, texnologik va boshqa sohalarida orqada qolib, ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishda sezilarli nomutanosibliklarga olib kelishi mumkin.

Bugungi kunga kelib dunyoning ko'pgina rivojlangan mamlakatlarida (Fransiya, Germaniya, AQSh va boshqa davlatlarda) sanoat siyosati amalga oshirilmoqda. Davlat organlari sanoat tarkibini jahon iqtisodiyoti muammolariga moslashtirishga, milliy sanoat majmuasining raqobatbardoshligini oshirishga, ishlab chiqarish infratuzilmasini yaxshilashga, yangi sanoat tarmoqlarini shakllantirishga va boshqalarga qaratilgan

kompleks chora-tadbirlarni amalga oshiradilar. Davlat tomonidan tartibga solishning bevosita va bilvosita usullari sanoat siyosatining vositalari sifatida ajralib turadi.

Sanoat siyosatining bilvosita usullari - ishlab chiqarish uchun resurslarni taqsimlash yoki qayta taqsimlash bilan bog'liq bo'lib, faoliyatning ayrim sohalarini rag'batlantirish yoki to'xtatish maqsadida to'g'ridan-to'g'ri davlat tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu usullarga tarmoqlar, korxonalar yoki hududlarni subsidiyalash, to'g'ridan-to'g'ri davlat investitsiyalari, davlat korxonalarini yaratish, foiz stavkalarini subsidiyalash va boshqalar kiradi. Bilvosita usullar, shu jumladan pul kredit va fiskal siyosat elementlari barcha iqtisodiy sub'ektlarning faoliyati uchun sharoit yaratishga qaratilgan. Ular ishlab chiqaruvchilarning rejalarini o'zgartirish va birinchi navbatda ishlab chiqarish faoliyatining ayrim turlari bilan bog'liq xatarlarni baholash uchun mo'ljallangan. Ushbu vositalar yordamida davlat talab va taklif nisbatini kerakli yo'nalishda o'zgartirishga intiladi. Sanoat siyosatining bilvosita usullariga quyidagilar kiradi:

- tarmoqlarning yoki umuman sanoatning faoliyatini tartibga soluvchi, lekin aniq tarmoqlarni bevosita qo'llab-quvvatlamaydigan normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish (texnik tartibga solish, yeksport qiluvchilarni qo'llab-quvvatlash, innovatsiyalarni rag'batlantirish va boshqalar.);

- milliy korxonalarining eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlashda bojxona va tariflarni tartibga solish;

- ishlab chiqarishning moliyaviy infratuzilmasini va xususan, innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun sharoit yaratish (diskontlash stavkasini tartibga solish va boshqalar);

- ishlab chiqarish faoliyati bo'yicha cheklovlarni olib tashlash va uning institutsional xarajatlarini kamaytirish (ma'muriy to'siqlarni kamaytirish, ishlab chiqarishni amalga oshirish uchun soliq va boshqa imtiyozlarga ega hududlarni yaratish-texnoparklar, erkin savdo zonalari);

- nodavlat xo'jalik sub'ektlari bilan qo'shma loyihalarni amalga oshirish (infratuzilma ob'ektlarini qurish va boshqalar.);

- davlat xaridlari siyosati va boshqalar.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda tez o'zgaruvchan postindustrial iqtisodiy muhitda alohida tarmoqlar va ishlab chiqarish majmualarini to'g'ridan-to'g'ri moliyaviy qo'llab-quvvatlashning an'anaviy vositalari juda qimmat va samarasiz. Zamonaviy sanoat siyosati maqsadlarini amalga oshirishning asosiy vositasi bu bilvosita usullardir.

LIST OF USED REFERENCES

1. O'lmasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. TDIU. - T.: Iqtisod va moliya, 2014.
2. Ergashxodjaeva Sh.Dj., Qosimova M.S., Yusupov M.A - Marketing asoslari. 2019
3. Toshkent Moliya Instituti - "Strategik menejment" fanidan o'quv-uslubiy majmua. 2018

4. Бланк И.О. (2003). Управление финансовой стабилизацией предприятий. Киев: Ника-Центр, Желга.
5. Baird, D. G. 1993. *The Elements of Bankruptcy*. New York: The Foundation Press.
6. Antonowicz, P. 2014. The multi-dimensional structural analysis of bankruptcy of enterprises in Poland in 2013 - results of empirical studies. *Journal of International Studies*, 7(1): 35-45.
7. Garškienė, A.; Garškaitė, K. 2004. Enterprise bankruptcy in Lithuania. *Journal of Business Economics and Management*, 5(1): 51-58.
8. Говорова Н. Конкурентоспособность - основной фактор развития современной экономики / Н. Говорова // Проблемы теории и практики управления. 2006. № 4. С. 25-37.
9. Зварикова К., Спучлакова Е., Сопкова Г. (2017). Международное сравнение соответствующих переменных в выбранных моделях банкротства, используемых в управлении рисками. *Oeconomia Soroptica*, 8(1), 145-157.
10. Исмоилова М.Н., Тураева Г.Х. Методы обучения на основе мобильных технологий для изложения новых учебных материалов // Вестник Науки и образования. №8(111), 2021. С. 65-67.